

# Volkscultuur Magazine



Levende  
geschiedenis

Folklore

Streektaal

Historisch

besef

Jaargang 2, nr 2  
zomer 2007  
[www.volkscultuur.nl](http://www.volkscultuur.nl)

## Cultureel burgerschap in de praktijk

Minister Plasterk en de Raad voor Cultuur vinden stimulerende van cultuurparticipatie van groot belang. In maart presenteerde de Raad hierover een advies aan de minister. In dat advies *Innoveren en participeren!* stelt de Raad dat cultuur onmisbaar is als 'bron van onderlinge binding en zingeving' in een complexe samenleving. Mensen moeten culturele burgers worden, die beschikken over 'een geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee zij zich bewust, kritisch en actief kunnen verhouden tot, en participeren in de huidige ingewikkelde, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde samenleving'. Van instellingen wordt verwacht dat zij innovatieve participatiestrategieën ontwikkelen om zodoende een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van mensen tot culturele burgers.

Dit zijn mooie woorden, maar hoe pak je dat in de praktijk aan? In deze aflevering van *Volkscultuur Magazine* staat het voorbeeld beschreven van de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland die samen met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur experimenteert in het opzetten van activiteiten ten behoeve van cultuurparticipatie. Als Nederlands Centrum voor Volkscultuur proberen wij altijd de mensen te bereiken op de plaats waar zij samenkomen: op straat, op de kermis, in de supermarkt, op internet of thuis via radio en televisie.

### Innovatie

Het feest- en rouwproject in Utrecht op het Festival Gezondheid was, om in de termen van de Raad te spreken, een typisch innovatief participatie-experiment. Het experiment was bedoeld om met de groepen van de Federatie van Folkloristische Groepen te kijken hoe zij hun kennis over de geschiedenis van het dagelijks leven op een nieuwe manier voor een breed publiek kunnen presenteren. Er van uitgaande dat het publiek niet langs de zijlijn blijft toekijken, maar deel uit maakt van de levende geschiedenis presentatie.

De Federatie van Folkloristische Groepen overkoepelt folklore groepen verspreid over heel Nederland. De leden zijn mensen die veel kennis hebben van de geschiedenis van hun streek. Deze kennis hebben zij van hun ouders en grootouders overgenomen. Dat is anders dan de levende

geschiedenis groepen die hun geschiedenispresentatie uit boeken moeten reconstrueren. Daarnaast zijn de federatiegroepen ook nog in het bezit van grote collecties historische kleding, sieraden en andere voorwerpen.

De leden van de Federatie van Folkloristische Groepen hebben jarenlange ervaring met het naspelen van de geschiedenis voor publiek. Maar om in te spelen op de snel veranderende samenleving wilde de federatie experimenteren met nieuwe vormen van overdracht. Hiervoor was het levende geschiedenis festival in de binnenstad van Utrecht een prachtige gelegenheid.

### Experiment

Op het festival in Utrecht werd geëxperimenteerd met twee thema's: de rituelen rond dood en feest uit de periode rond 1900. Aan de hand van een vooraf opgesteld scenario kon het publiek deel uit maken van een vijftigjarig huwelijksfeest en betrokken zijn bij een overlijden. Het verleden werd op een directe manier in beeld gebracht. Het publiek kon vragen stellen, maar moest ook meedoen.

Voor de folkloristen ging niet alles meteen van een leien dakje. Levende geschiedenis vergt niet alleen degelijke, inhoudelijke, historische kennis. Je dient je ook technieken eigen te maken die je in staat stellen je publiek langere tijd te boeien. Het gaat hier om culturele vaardigheden, die je in staat stellen de geschiedenis op een zo aantrekkelijk mogelijke manier te bemiddelen naar een zo breed mogelijk publiek.

Nederland is veranderd in een samenleving met veel culturen. Iedereen brengt zijn eigen culturele bagage mee. Tegelijk moeten wij met elkaar samenleven. Dat vraagt om culturele vaardigheden om de eigen culturele traditie ook voor anderen inzichtelijk te maken. Er kan pas over en weer respect groeien als je weet hebt van elkaars tradities en rituelen. Het naspelen van tradities en het betrekken van het publiek daarbij is een manier om cultuur met elkaar te delen. Het is een stap richting cultureel burgerschap.

*Jreke Stouken*

# Inhoud

- 2 Cultureel burgerschap in de praktijk
- 4 Spelen met folklore
- 7 De vrijwilliger centraal
- 8 Streektaalbeleid en duurzaamheid
- 12 Alledaagse dingen
- 14 Een folkloristische optocht uit 1928
- 20 Feest en rouw in Utrecht
- 28 Onderzoek naar historische besef in Amerika en Australië
- 32 Vliegende Hollander in de Efteling
- 34 Tentoonstelling en boek over kunst en kermis
- 37 Maliebaanfestival krijgt volkscultuur onderscheiding tijdens kermis-mis
- 39 Nieuw boek over kermis en kunst

*Het Internationaal  
Danstheater speelt in zijn  
dansen met de grenzen van  
folklore.*

4



8 *Wat kunnen de  
politiek en de over-  
heid doen voor het  
voortbestaan van de  
streektaal.*

14

*In 1928 werd het  
verdwijnende dagelijks leven  
uitgebeeld in een optocht in  
Borculo.*



20

*Folkloristen experimen-  
teren bij het naspelen  
van de zoete en bittere  
kant van het leven.*

# Spelen met folklore

De visie op folklore van Maurits van Geel

Maurits van Geel is sinds 1997 artistiek leider van Het Internationaal Danstheater, één van de grootste Nederlandse dansgezelschappen, goed voor zo'n tweehonderd voorstellingen en vijfenzeventigduizend bezoekers per jaar. Folkloristische dansen vormen het uitgangspunt van het repertoire. Danskunst geïnspireerd op traditionele volkscultuur, waarbij men de ene keer heel dicht bij de traditie blijft en de andere keer een meer vrije en theatrale vormgeving toepast. Het Internationaal Danstheater voor de Jeugd is het tweede ensemble, opgericht met het doel kinderen en jongeren te laten kennismaken met de danscultuur uit verschillende landen. Zij doen dit door middel van schoolvoorstellingen en vrije voorstellingen in het land.

'Dansen is oer, het is als ademhalen en eten. Een dans wordt gevormd door het leven, het is niet bedacht. Het is energie; iedereen voelt wat daar achter zit. Zo divers als ze zijn, maakt juist dát volksdansen gemakkelijk toegankelijk. Ook voor mensen die niet uit het land komen waar de dans vandaan komt. De dans heeft zich door de eeuwen heen steeds verder ontwikkeld en wordt gevormd door alles wat mensen in hun leven meemaken. Het zijn rituelen rondom trouwen, sterven, geboorte, oogst, oorlog, enzovoort. Dans, maar ook muziek, groeit en wordt doorgegeven. Op een bepaalde manier is er contact met degenen die je voorgingen. Mensen voegen tot op de dag van vandaag hun mogelijkheden en onmogelijkheden toe. Zelfs clips van popmuziek zijn soms gebaseerd op passen uit folkloristische dansen, al zijn mensen zich daar weinig van bewust', aldus Maurits van Geel.

'Dans heeft een connectie met het verleden en met andere landen. Die overlevering vind ik van grote waarde: weten waar je vandaan



Maurits van Geel, artistiek leider van het Internationaal Danstheater.

Foto: Michel Porro

komt. Kennis hebben van wat er is geweest en wat er ergens anders gebeurt. In die zin kan het een gunstige invloed hebben op integratieprocessen. In de schoolvoorstellingen zijn we daar op een hele praktische en actieve manier mee bezig. Leren van elkaar. Bewust zijn van de verschillen tussen mensen en toch de eenheid voelen door de dans. Dat is wat ons drijft.'

## Ter plaatse opgetekend

Het Internationaal Danstheater heeft een enorme verzameling muziekinstrumenten, kostuums, rekwisieten, choreografieën en partituren afkomstig uit alle continenten. Veel

materiaal is authentiek en door hen zelf meegebracht uit allerlei landen tijdens researchreizen.

Van Geel: 'Ik wil zelf de dans zien op het dorpsplein en mijn eigen keuzes maken in wat we kunnen gebruiken voor een voorstelling. Ik werk met plaatselijke dansleraren, niet met choreografen van een dansacademie, die al een vertaling hebben gemaakt. Dan heeft er al een abstrahering plaats gevonden en dat wil ik niet. De mensen die we uitnodigen met ons een dans in te studeren zijn soms nog nooit buiten hun geboortestreek geweest en dan vragen wij ze hier in Amsterdam om in twee weken een dans met ons in te studeren, waar zij in hun eigen situatie veel langer de tijd voor hebben. Ook vraag ik ze bijvoorbeeld een begrafeniseritueel van twee uur in te korten naar een dans van zes minuten. Dat vraagt heel veel van hen.'

'We leren van hen anders met de dingen om te gaan. Trommels kunnen heilig zijn; die mag je niet zomaar oppakken. Ook de dansvloer is heilig. Dat besef werkt door en al laten we het niet eens feitelijk zien in de voorstelling, het is voelbaar omdat het aan de essentie van die specifieke dans raakt.

## Tekst

Jolly van der Velden

## Foto's

Internationaal

Danstheater



In *Niëllo* (Adelaar) zoekt het Internationaal Danstheater de grenzen van folklore op.

Foto: Robert Benschop

Veel materiaal kopen we ter plaatse; muziekinstrumenten en kostuums, of stoffen als dat laatste niet lukt. In dat geval maken we de kostuums zelf in ons atelier. We hebben hier ook zo'n zevenhonderd banden research van dansen en muziek gefilmd op locatie.'

'De dansen die wij op het toneel zetten, komen letterlijk uit alle windstreken, van alle continenten. Traditionele culturen zijn een rijke bron hiervoor. *Streetdance* wordt ook gebruikt en wij zien dat als folklore, omdat het ontstaat uit ontmoetingen van mensen die op een traditionele manier hun dansvormen aan elkaar overbrengen. Eigenlijk zoals alle volksdansen zijn ontstaan. Nederlandse dans hebben wij onlangs in *Parels van de Zee* laten zien. Als het een bijdrage kan leveren aan een voorstelling wordt het ingezet. De keuzes die we maken zijn afhankelijk van de zoektocht die iedere productie oplevert en die elke keer anders is. Ik steek ook wel eens de draak ergens mee. Bijvoorbeeld door een motortje te installeren in een zware jas die herders, in de authentieke situatie, ook gebruiken als tent. Die jas loopt dan zelfstandig het toneel af tijdens de dans. Dat geeft een doeltreffend theatereffect.'

Maurits van Geel heeft altijd een beeld in zijn hoofd van hoe het er uit moet gaan zien. 'Zo vlak voor een première is het voor mij de moeilijkste tijd. Hoe krijg ik iedereen zo dicht mogelijk bij dat beeld? Soms ga ik dat uit de weg door juist dan al haast dwangmatig aan de gang te gaan met een volgende productie. Maar goed, het is natuurlijk ook een uitdaging. Uiteindelijk is elke voorstelling toch weer anders. De dansers reageren op het publiek, er is een wisselwerking. Ik heb zelf het gevoel dat het pas echt goed is, als in het contact met het publiek het maximale is bereikt.'

## Dansen van leven en liefde

De huidige jubileumvoorstelling ter gelegenheid van het vijfenveertigjarig bestaan van het gezelschap is *Niëllo*, dansen van liefde en leven. Een persbericht heeft het over een voorstelling die 'naar de buitenste randen van het begrip folklore gaat'.

Maurits: 'Dans is heel groot en wij zijn daar een bepaald onderdeel van. De ene keer blijven we dicht bij de traditie dan de andere keer. Elke vier, vijf jaar willen we iets echt nieuws brengen. Met de productie *Met handen en voeten* is daar destijds de basis voor gelegd. In *Niëlo* zijn we meer naar het theatrale getrokken. We

Het Internationaal Danstheater brengt dansen uit alle continenten en gaat ter plaatse onderzoek doen. Dit resulteert in dansen als *Sokatsko* uit Kroatië.

Foto: Serge Ligtenberg



hebben vanuit een nieuwe invalshoek naar het materiaal uit de verschillende landen en culturen gekeken, geholpen door mensen vanuit andere disciplines. Zelfs zijn de originele kostuums soms weggelaten, maar alles gebeurt vanuit de kern en dat is de folklore. Ik vind dat wij ons zelf verrijken door die ontwikkeling. Hopelijk ook het publiek, maar in ieder geval ons zelf.'

'Mijn grootste wens? Ach, we hebben al een volwaardige positie in het Nederlandse dansbestel, maar ik zou ook graag meer producties in het buitenland neer willen zetten. Bijvoorbeeld in Duitsland en Frankrijk. Waarom zou daar niet kunnen wat hier wel kan? Ik

## De kern van het Internationaal Danstheater is folklore uit alle continenten.

vind dat een danstheater een maatschappelijke functie heeft, ook al simpelweg door het feit dat er subsidie wordt gegeven. We dragen vanuit onze eigen discipline bij aan het geheel. De Raad voor Cultuur stelt eisen waar we aan moeten voldoen. Op een gegeven moment stelde hij voor dat wij speciaal voor minderheden zouden moeten werken. Dat hebben we geweigerd. Wij zijn van de kunst en daar houden we ons aan. Natuurlijk is het zo dat als wij *Moeder India* op het toneel zetten, er veel Hindoestanen in de zaal zitten. Dat vinden wij heel fijn, maar het is niet ons doel. Wij willen, plukkend uit de rijke ruif van de folklore, een mooie en boeiende voorstelling neerzetten en daardoor mensen opladen, nieuwe energie geven. Ik hoop toch echt dat niemand bij ons moe de zaal uitgaat.' ■

# De vrijwilliger centraal

Grote instellingen, zoals het Rijksmuseum of het Nationaal Archief, houden zich bezig met het conserveren van erfgoed. Wel eens vergeten wordt dat echter ook heel veel vrijwilligersorganisaties zich inzetten voor het behoud van erfgoed, meestal op lokaal niveau: plaatselijke molenstichtingen, sinterklaascomités, amateur-archeologen, vrijetijdshistorici. De vrijwilliger staat centraal in een speciale aflevering van *Levend Erfgoed*. Vakblad voor public folklore & public history. *Levend Erfgoed* is het vakblad van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

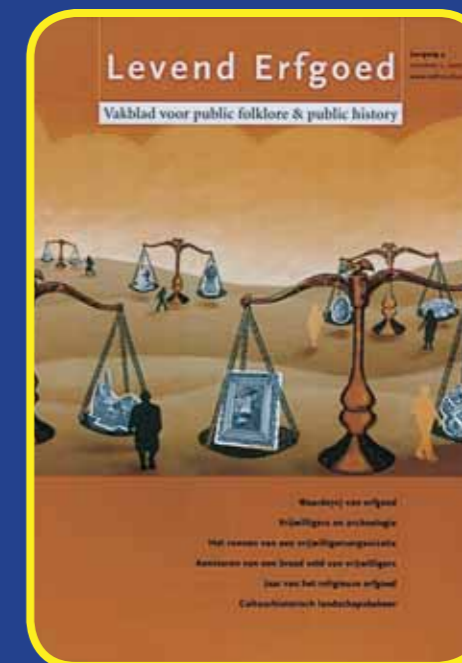
Archeologische veldwerk zou niet kunnen zonder de hulp van de vele vrijwilligers die in deze sector bezig zijn. Dat blijkt uit een artikel van Martijn Duineveld over de archeologie. Tegelijk wordt, door allerlei nieuwe beleidsregels van de overheid, de rol van de vrijwilliger teruggedrongen. Duineveld vindt dit een slechte ontwikkeling: de vrijwilligers beschikken over veel expertise waar de sector niet buiten kan. Hij bepleit een herwaardering van de rol van de vrijwilliger.

Een groter beroep op vrijwilligers betekent wel dat steeds meer eisen aan hen worden gesteld. Om aanspraak te kunnen maken op subsidie, dient bijvoorbeeld een projectplan te worden ingediend. Van vrijwilligers wordt, met andere woorden, verwacht dat zij zich professionaliseren. Voor een vrijwilligersorganisatie is dit lang niet altijd makkelijk. In deze aflevering van *Levend Erfgoed* wordt het voorbeeld van de Brabantse Molenstichting behandeld. Hoe gaan zij om met de nieuwe eisen die aan hen gesteld worden?

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur heeft een brede achterban van vrijwilligers. In volkscultuur zijn veel organisaties en mensen in Nederland geïnteresseerd. Daarnaast heeft het NCV te maken met een grote interesse vanuit het publiek. Directeur Ineke Strouken schrijft over hoe je als een organisatie met een klein team een breed vakgebied en een grote achterban kunt managen.

Verder is er in deze aflevering van *Levend Erfgoed* aandacht voor het religieuze erfgoed. Door het proces van ontkerkelijking komen steeds meer kerken leeg te staan. Opvallend is dat de zorg voor deze bijzondere vorm van incourant erfgoed, en het streven naar het vinden van een passende herbestemming, de laatste jaren een reeks van controverses heeft opgeroepen. Waarom zijn het met name orthodoxe gelovigen die vaak pleiten voor afbraak van lege kerken? Niet alleen het proces van ontkerkelijking maakt de zaak complex. Ook de toegenomen religieuze pluriformiteit is een factor waarmee rekening dient te worden gehouden. Volgend jaar is het, zoals u weet, Jaar van het Religieuze Erfgoed.

U kunt dit nummer van *Levend Erfgoed* aanvragen door 5 euro over te maken op gironummer 810806 van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in Utrecht, o.v.v. *Levend Erfgoed*.



# Streektaalbeleid en duurzaamheid

Verslag van een internationale conferentie

Op 25 mei 2007 werd de Internationale Streektaalconferentie gehouden te Noordwolde (Stellingwerf, Friesland), onder de titel *Streektaalbeleid en duurzaamheid: waartoe, waarheen en hoe!*<sup>1</sup> Met de conferentie werd een vervolg gegeven aan de Eerste Nationale Streektaalconferentie, die op 16 juni 2006 werd gehouden in de Statenzaal van het Gouvernement aan de Maas in Maastricht.

De openingstoespraak was voor rekening van dagvoorzitter Piet Hemminga van de Fryske Akademy. Hemminga stelde dat er niet alleen sprekers nodig zijn om een streektaal te laten voortleven, maar dat ook schrijvers, doeners en leraren belangrijk zijn. Met de doeners doelde hij ook op de beleidsmakers. Politieke steun is onontbeerlijk voor het voortleven van een streektaal, want juist vanuit de overheid wordt vaak bijgedragen aan de verdringing van de zwakkere talen.

Vervolgens schetste Hermann Niebaum (Rijksuniversiteit Groningen) de status quo van het onderzoek naar het Nedersaksisch in Nederland en Duitsland. Het Nedersaksisch is een officieel erkende regionale taal in beide landen. In Nederland omvat de taal de dialecten die gesproken worden in de Stellingwerfen, Groningen, Drenthe, Overijssel, de Veluwe en de Achterhoek. Niebaum constateerde dat het wetenschappelijk onderzoek naar het Nedersaksisch almaar meer afkalft, maar dat de belangstelling vanuit regionaal georganiseerde liefhebbers daarvoor in de plaats komt. Zij zorgen er voor dat de verschillende aandachtsvelden, waar onder lexicografie, naamkunde, literatuur, taalpeilingen en beschrijving van de grammatica, in leven blijven.

## Europees handvest

Roeland van Hout (Radboud Universiteit, Nijmegen) besprak het politieke en het taalkundige discours rondom het Europees Handvest en het Limburgs. Het Limburgs is net als het Nedersaksisch een officieel erkende regionale taal en omvat als zodanig de dialecten van de Nederlandse provincie Limburg. Dialecten in

Belgisch Limburg zijn niet erkend. De commissie Taalvariatie van de Nederlandse Taalunie heeft gesteld dat dialecten belangrijk zijn voor informele domeinen en voor regionale en sociale saamhorigheid. Het lijkt er op dat de nationale overheid vindt dat ze zich niet hoeft te bemoeien met streektaalbeleid. *Palliatieve sedatie* noemt Van Hout dat. Op die manier zou de dominante taal, de standaardtaal, nog meer de overhand krijgen en dialecten verdringen.

Van de mensen die zich met streektaalbeleid bemoeien is een deel van mening dat streektaal geen erkenning volgens het Europees Handvest voor Regionale Talen en Talen van Minderheden (European Charter for Regional or Minority Languages) verdient. In Vlaanderen is dat handvest zelfs niet ondertekend, maar ook in Nederland heeft de overheid nog geen duidelijke regels opgesteld om het gebruik van de taal actief te bevorderen, ondanks de erkenning van het Nedersaksisch (1995) en het Limburgs (1997). Bij het Meertens Instituut, waar taalvariatie een belangrijke onderzoekspeiler vormt, heeft men zich weliswaar uitgesproken voor twee-taligheid, maar daarmee doelde men op talen van allochtonen en niet op streektaal. Zij die zich wel inzetten voor erkenning, werden door Van Hout gewaarschuwd voor het stoffige imago dat men bij streektaal vindt horen. Het beleid moet in een moderne, serieus te nemen jas gestoken worden. Tot slot pleitte Van Hout voor een streektaalplatform, waar organen als de Raod veur 't Limburgs, Stichting het Brabants en Stichting SONT de krachten moeten bundelen in de richting van de politiek.

Ook Henk Bloemhoff, Stellingwerfs streektaalfunctionaris namens de Stellingwarver Schrieversronte, sprak over de wenselijkheden van het streektaalbeleid. Hij wees er nog eens op dat de overheid zijn plicht om tot een landelijk beleid ten aanzien van erkende streektaalen te komen, nog altijd niet is nagekomen. Bovendien zou dat landelijk beleid ook voor niet-erkende streektaalen moeten gelden. In alle situaties moet men uiteindelijk kunnen kiezen tussen Nederlands en streektaal.

## Tekst

Jos Swanenberg



In Friesland staan op de borden de namen van de gemeenten in twee talen: Fries en Nederlands.

Foto: Ton Fischer

De lezing *De Tokunft vun dat Nedderdüütsche: Wat deit de Staat, wat maakt de Verwaltung?* van Reinhard Goltz (Institut für Niederdeutsche Sprache, Bremen) behandelde eveneens het overheidsbeleid ten aanzien van streektaal, maar nu in het Nederduitse gebied in Noord-Duitsland. In dit geval is Nederduits synoniem aan Nedersaksisch. De Nederduitse dialecten in het noorden van Duits-

land vormen samen met de Nedersaksische dialecten in Nederland een regionale taal. Hoewel deze dialecten zijn erkend als regionale taal door de Duitse regering (in vijf van de acht betreffende deelstaten zelfs volgens hoofdstuk II, waarmee het Nedersaksisch dezelfde status heeft als het Fries in Nederland<sup>2</sup>, is er nog geen euro Europese subsidie toegewezen aan streektaalbeleid. Vanuit de overheid wordt hier dan ook nauwelijks iets ondernomen.

## Streektaalunie

Naast Nederland en Duitsland was ook Vlaanderen vertegenwoordigd in Noordwolde. Rob Belemans (consulent dialectologie van het Vlaams Centrum voor Volkscultuur te Brussel) deelde zijn spreekwoord met Veronique De Tier (medewerkster van de koepelorganisatie Variaties vzw en streektaalconsulente in Zeeland). Zij spraken over de beleidsontwikkeling en ondersteuning voor niet-erkende dialecten in Vlaanderen en Zeeland. De dialecten in Vlaanderen zijn niet erkend, omdat België het Europees Handvest voor Regionale Talen en Talen van Minderheden niet ondertekend heeft. Dat komt omdat het handvest niet samengaat met de grondwet, waarvan artikel 30 stelt dat het gebruik van in België gesproken talen vrij is en dat regels alleen ten behoeve van bestuur en rechtspraak mogen worden gevormd. De erkenning van het Zeeuws stuitte enkele jaren terug op het bezwaar dat de Zeeuwse dialecten tot het Nederlands gerekend moeten worden.

Volgens het handvest komen namelijk enkel talen in aanmerking om als regionale taal te worden erkend: 'talen die (a) van oudsher worden gebruikt in een bepaald gebied van een Staat door onderdanen van die Staat die een numerieke minderheid vormen ten opzichte van de overige bevolking van die staat; en (b) verschillen van de officiële taal/talen van die Staat; hieronder worden niet verstaan de dialecten van de officiële taal/talen van die staat of talen van immigranten.' Men zou dus op taalkundige gronden moeten bewijzen dat dialecten niet tot de officiële taal behoren om ze te kunnen erkennen als regionale taal. Een voorbeeld in Nederland is het Kerkraads in Limburg.



Een verhaal wint aan kracht als het in het eigen dialect (hier Zeeuws) verteld wordt. Foto: Jan Stads

Het Zeeuws bestaat dan misschien uit dialecten van het Nederlands, maar in hoeverre geldt dat eigenlijk niet ook voor een aantal Limburgse dialecten, zoals het Mooks en het Genneps, die sterk overeenkomen met dialecten uit het Land van Cuijk en het Rijk van Nijmegen. Het is moeilijk te bepalen, want er is geen precieze lijn te trekken tussen dialecten in Nederland die wel en die niet tot de officiële taal behoren. Waar de staatsgrens duidelijk aangeeft waar het Nederlands ophoudt en het Duits begint, vormen dialectgebieden vaak een continuüm. Het is niet te bepalen waar dialecten ophouden Nederlands te zijn.

Belemans pleitte dan ook in navolging van de Groninger hoogleraar en streektaalfunctionaris Siemon Reker voor een erkenning van alle dialecten in Nederland en Vlaanderen, niet op taalkundige gronden, maar op grond van een beginsel van gelijkwaardige behandeling.

Zowel in België als in Zeeland is er niettemin streektaalbeleid. Dat wordt (net als in Noord-Brabant) geïntegreerd in het beleid voor

immaterieel erfgoed. Immaterieel erfgoed krijgt nog niet de aandacht die het materieel erfgoed krijgt, maar toch biedt deze weg goede mogelijkheden voor streektaalbeleid, als dialecten niet in aanmerking komen voor erkenning als regionale taal. In Zeeland wordt hard aan de weg getimmerd met die integrale benadering van het cultureel erfgoed, waarbij digitalisering, beleving en innovatie hoog in het vaandel staan. Een stoffig imago kan dan wellicht voorkomen worden. Belemans vond verder dat het streektaalplatform dat Van Hout had voorgesteld, wat hem betreft de Streektaalunie zou mogen heten.

#### Onderwijs

Meer toegepast van karakter waren de programma-onderdelen die onderwijs als thema hadden. Riemke Bakker, Ina Bieze en Ingrid Drent spraken over Gronings in het volwassenenonderwijs en in het Studiehuis. Bakker zette uiteen hoe de Stichting Grunneger Toal een kaderopleiding Gronings voor leraren aanbiedt, waarbij wordt ingegaan op taal en geschiedenis, kunstuitingen en gewoonten en gebruiken. Vervolgens vertelde ze over de cursus Gronings

voor volwassenen die onverwacht veel 'Hollanders' (onder wie veel mensen die in de zorgsector werken) aantrekt. Dat was zelfs reden om de cursussen ook in Amsterdam aan te bieden en ook daar lopen ze erg goed. Bieze presenteerde haar afstudeeronderzoek waarin een leerarrangement voor HAVO/VWO werd samengesteld. Het betreft een didactisch model waarin schrijven, lezen en presenteren in en over het Gronings samenkomen. Drent vertelde over de mogelijkheden om aandacht voor het Gronings in verschillende vakken in het Studiehuis onder te brengen. Uiteindelijk zou het Gronings zelfs een zelfstandig vak kunnen worden. Het waren frisse en inspirerende presentaties.

## Politieke steun is onontbeerlijk voor het voortleven van een streektaal.

Elke Goodijk (Cedin, educatieve dienstverlening, Taalsintrum Fryslân, Leeuwarden) behandelde de essenties van drietalig onderwijs in Fries, Nederlands en Engels. Goodijk meldde de goede ervaringen met drietalig onderwijs in Friesland. Meertaligheid levert een meerwaarde voor leerlingen. Nog altijd wordt ouders van streektaalsprekende kinderen ten onrechte voorgehouden dat ze in het Nederlands moeten gaan opvoeden. Het spreken van streektaal als thuistaal heeft evenwel geen nadelige invloed op de schoolprestaties, maar de nieuwe inzichten dringen amper door. De thuissituatie heeft meer invloed op meertaligheid dan school.

#### Groeiende belangstelling

De forumdiscussie, die de dag vervolgens moest afsluiten was wat tam. Dat was wel begrijpelijk, want in feite was in het overvolle programma alles al gezegd en vaak meer dan eens. Anne Doornbos (Huis van de Taol, Assen) gaf de conferentie een positieve conclusie. Hoewel er nog veel te winnen is, is de belangstelling voor streektaal groeiende en liggen er veel kansen. Frits Speetjens (Stichting het

Brabants, 's-Hertogenbosch) constateerde terecht dat het provinciale omroepbeleid ongenoemd gebleven was. Menige provinciale omroep verloochent zijn wortels en heeft weinig aandacht voor dialecten. Harm Evert Waalkens, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, was van mening dat meertaligheid in de multiculturele samenleving vanzelfsprekend is. De politiek moet dan ook achter streektaalbeleid gaan staan.

Tot slot werd het publiek vergast op een uitmuntend optreden van de groep Muppetstuff. Deze akoestische band uit Zwolle bracht onder meer het lied *Oelevloch*, met een tekst van de Sallandse dichteres Johanna van Buren. De groep moest na afloop meteen door naar een volgend optreden in Katwijk, waar ze ook gewoon Zwols zingt. Het publiek vraagt dan wel eens waar het lied eigenlijk over gaat. Maar in het dialect zingen mág wel weer: 'We zijn geen domme boeren meer, maar interessante vreemdelingen.' ■

#### Noten

1. Deze internationale streektaalconferentie werd georganiseerd door de Stichting Stellingwarver Schrieversronte, het streektaalinstuut van Oost- en West-Stellingwerf in Oldeberkoop, met medewerking van prof. dr. Hermann Niebaum en prof. dr. Roeland van Hout.

2. Er zijn twee niveaus van erkenning. Het Fries is erkend als regionale taal volgens hoofdstuk III van het *Europees Handvest voor Regionale Talen en Talen van Minderheden*. De inwoners van de provincie Friesland mogen kiezen tussen Nederlands of Fries als hun standaardtaal (350.000 mensen kozen voor Fries). Daarnaast is de overheid verplicht het gebruik van de taal actief aan te moedigen. In de praktijk betekent dat bijvoorbeeld dat naamborden van steden in twee talen worden weergegeven en dat een verdachte voor de Friese rechtbank om een Friese tolk mag vragen.

Het Nedersaksisch en het Limburgs hebben ieder de lagere erkenning, volgens hoofdstuk II (hoofdstuk I is een inleiding). De inwoners van deze gebieden mogen niet kiezen, maar de overheid is wel verplicht het gebruik van de taal aan te moedigen.

Als talen van minderheden zijn het Jiddisch, Sinti en Roma door de Nederlandse regering erkend.

# Alledaagse dingen

Tekst Ineke Strouken

## Nostalgische kermis

Bij de tentoonstelling *Altijd prijs!* in Museum Singer Laren kunt u in augustus een nostalgische kermis bezoeken met een ouderwetse draaimolen, luchtschommel, bootjesmolen, ballengooitent en snoepkraam. Een kermis van vroeger, zoals je die ook op de schilderijen ziet die in het museum zijn tentoongesteld.

Van 7 t/m 12 augustus in de tuin van Singer Laren, Oude Drift 1 in Laren. De nostalgische kermis is voor bezoekers van het museum gratis.



## Jaar van de Molens

In 1407 werd de eerste poldermolen in Nederland gebouwd. Reden om nu, zeshonderd jaar later, het Jaar van de Molens te organiseren. In heel Nederland vinden activiteiten bij molens plaats. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur geeft een themanummer over molens in het tijdschrift *Traditie* uit.

Kijk op [www.jaarvandemolens.nl](http://www.jaarvandemolens.nl) en [www.volkscultuur.nl](http://www.volkscultuur.nl)



Foto: De Roos

## Molenboek

Ir. Frederik Stokhuyzen (1890-1976) zette zich zijn hele leven in voor het behoud van de Nederlandse molens. Daarnaast schreef hij veel artikelen. In 1961 kwam zijn standaardwerk *Molens* uit. Het is door veel molenliefhebbers gebruikt. Nu in het Jaar van de Molens is het boek geheel herzien, rijk geïllustreerd en in een modern jasje gestoken.

*Molens. De nieuwe Stokhuyzen* (Zwolle 2007)



Foto:  
De Hollandsche molen

## Levensdrachten

Klederdrachten hebben kunstenaars altijd geïnspireerd tot nieuwe mode. Twee Rotterdamse kunstenaars met liefde voor de Gelderse streekdrachten, Ine Keitz en Divina van Koppen, maakten vanuit hun hang naar nostalgie, hun liefde voor handwerk en hun fascinatie van klederdrachten een persoonlijke vertaling van de streekdrachtcollectie van de Aaltense musea. Zij noemen hun kledinglijn *Levensdrachten*.

Kijk op [www.KeitzKostuums.nl](http://www.KeitzKostuums.nl)



## Heksen

Het is voor het eerst in de geschiedenis dat een heks een aantrekkelijke, zelfbewuste jonge vrouw kan zijn. Dat is anders dan het klassieke beeld van de oude, kromme vrouw. Omdat in Roermond in 1613 tientallen vrouwen en mannen op valse beschuldigingen op de pijnbank werden gelegd, heeft het Limburgs museum nu een tentoonstelling over moderne heksen gemaakt.

De tentoonstelling *Zwerkbollen, grobbenbollen en toverknollen. Heksen en tovenaars van toen en nu* is te zien tot 31 oktober in het Limburgs Museum, Keulsepoort 5 in Venlo ([www.limburgsmuseum.nl](http://www.limburgsmuseum.nl))



## Prentbriefkaarten

De Vereniging Documentatie Prentbriefkaarten bestaat 25 jaar. Ter gelegenheid daarvan stelden twee verzamelaars een boek samen over 115 jaar prentbriefkaarten. Voor mensen die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van het dagelijks leven is dit boek een prachtige bron. In het boek wordt de prentbriefkaart van alle kanten belicht: als postwerk, kunststuk, verzamelobject en als getuige van de geschiedenis.

Simon Blokland en Henk Nieuwenhof, *115 jaar in kaart gebracht* (2007)



# Een folkloristische optocht uit 1928

Inspiratie uit het verleden

Samen met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur heeft de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland een plan ontwikkeld om folklore aantrekkelijk te maken voor een jong publiek. De titel van dit plan is: *Folklore als levende geschiedenis*. In dit artikel wil ik er voor pleiten om bij dit oriënteren op de toekomst ook naar het verleden te kijken. Een oude folkloristische optocht, die in 1928 in Borculo gehouden werd, biedt een inspirerend voorbeeld voor nu.

De inzet van het plan van de Federatie van Folkloristische Groepen is dat als de folklore interessant wil blijven voor een nieuw publiek zij zich inhoudelijk zal moeten verbreden. In plaats van zich te concentreren op de kunst (muziek, dans en klederdracht) zou de folklore meer in den brede de geschiedenis van het dagelijks leven anno 1850-1950 in beeld moeten brengen. Folklore wordt dan levende geschiedenis. Naast inhoudelijke verbreding, is het tweede facet van het plan om meer aandacht te besteden aan nieuwe presentatievormen, zoals technieken die in de Nederlandse open-

Het comité dat de folklore optocht in 1928 organiseerde.



luchtmusea worden gebruikt om de geschiedenis tot leven te brengen via levende geschiedenispresentaties.

Toen ik in verband met een wetenschappelijk artikel onderzoek deed naar een grote folkloristische optocht uit 1928, vond ik het opvallend en verrassend om te zien hoe breed folklore toen geïnterpreteerd werd. En ook dat het in die tijd heel aantrekkelijk geëxperimenteerd werd met het naspelen van tafereeltjes uit de geschiedenis van het dagelijks leven. Het verleden kan zo heel goed dienst doen als een inspiratiebron voor de toekomst.

## De folkloreoptocht in 1928 in Borculo trok duizenden toeristen.

### Folklore in de jaren twintig en dertig

In de jaren twintig en dertig werden in heel Nederland zogenoemde Folkloreschouwen georganiseerd. In zijn *Folkloristisch woordenboek*, dat in 1949 verscheen, noemt K. ter Laan bijvoorbeeld optochten in Tilburg (1920), Laren (1923), Amsterdam (1928, ter gelegenheid van de Olympische Spelen), Arnhem (1930), Utrecht (1931, ter gelegenheid van het 295-jarig bestaan van de Utrechtse Universiteit), Ootmarsum (1936), Almelo (1938) en weer in het Olympisch Stadion in Amsterdam (1938, ter gelegenheid van het regeringsjubileum van Wilhelmina). Borculo organiseerde twee optochten: in 1928 en in 1934.

De folklore optocht in Borculo was verreweg het meest succesvol. In contemporaine krantenberichten kunnen wij lezen over wat een enorm spektakel moet zijn geweest. 'Uit alle gemeenten van de Geldersche Graafschap en uit talrijke steden en dorpen ver daaromheen, maar ook nog uit andere delen des lands zijn heden

### Tekst

Albert van der Zeijden

### Foto's:

Staring Instituut

Doetichem



De optocht trok heel veel publiek. Rijen dik stonden de mensen langs de kant te kijken.

duizenden opgegaan naar Borculo, het na zijn herbouw zoo fraai aangelegd Geldersch stadje, om in liefdevolle vereering en met oprechte belangstelling te gaan zien, hoe de Graafschap zijn volksleven van voorheen weet te bewaren in de herinnering van het nageslacht.'

### Grote media aandacht

Het *Eibergsch Nieuwsblad* wijdde een complete bijlage aan de 'Folkloredag te Borculo in Woord en Beeld'. Over de rondtocht door de straten van Borculo werd het volgende gezegd: 'En zoo trok deze twee kilometer lange stoet met nog veel meer dan we hier hebben opgesomd in bonte afwisseling van twee tot drie uur door Borculo's straten. Duizenden en duizenden stonden er langs geschaard. (...) In rijen van 6 tot 10 personen dik keek men naar den optocht. Etalagekasten bevatten slechts levende poppen. Uit vensters hingen ritsen meisjesbeenen te bengelen, zelfs dakramen waren bezet. Tuinhekken werden beklommen. Stellages, in tuinen opgeslagen, waren dicht bezet. Bij de kerk zaten honderden mensen op de tribune. En daar tusschen door kronkelde de eindeloos lijkende optocht.'

In het verslag werd gezegd dat extra treinen en trams waren ingezet om belangstellenden uit heel Nederland naar Borculo te vervoeren. De wegen waren vol feestgangers, die zich per rijwiel, per auto, te voet of per rijktuig naar Borculo begaven. De *public*



Na de optocht ging de folklore op het feestterrein verder.

*relations* voor de dag waren dan ook tot in de puntjes verzorgd. De organisatoren hadden de pers uitstekend bediend. De hoofdorganisator van de tocht, de Larense dierenarts G. Langeler, was een paar dagen tevoren uitvoerig op de AVRO-radio te horen geweest. Alle moderne hulpmiddelen werden dus ingezet om de dag tot een succes te maken.

### Volksgebruiken bewaren voor het nageslacht

De mensen van de historische vereniging De Graafschap hadden de optocht georganiseerd omdat ze de oude volksgebruiken, die door de modernisering van de samenleving langzaam aan het verdwijnen waren, wilden bewaren voor het nageslacht. Met de folkloreoptocht wilde de organisatie 'een zoo getrouw en volledig mogelijk beeld geven van alles, wat er op het gebied van oude gebruiken, klederdrachten, kinderspelen, enz. nog in onze streek bestaat of ten minste voor enkele jaren nog bestond, niet alleen opdat de bewoners van de schoone landstreek die wij bewonen en de duizenden, die dien dag zooals wij hopen naar Borculo zullen trekken, zullen zien, hoe de Graafschapsche bevolking leeft en werkt het geheele jaar door, maar ook en eigenlijk in de eerste plaats om de belangstelling en liefde voor onze Saksische volksgebruiken te wekken en levendig te houden en een band te vormen tusschen alle Graafschappers.' De folklore had, zoals wij het nu zouden formuleren, een functie in het bevorderen van de sociale cohesie.



In de optocht waren de jaar- en levensloofpeesten goed vertegenwoordigd.



Driekoningen

Volgens de secretaris van De Graafschap ging het bij folklore om 'vreemde verschijnselen', merkwaaide gewoonten en gebruiken die inmiddels voor een groot deel verdwenen waren, maar toch belangrijk om vast te houden omdat deze folklore samenhang met de oorspronkelijke volkscultuur van de Achterhoek. De folklore weerspiegelde, met andere woorden, de eigen culturele identiteit.

Kraamschudden (kraamviste)



Palmpasen

In zijn exotisme was de folklore prachtig om te zien en de media deden dan ook uitvoerig verslag van de folklore optocht in Borculo. Polygoon was bijvoorbeeld aanwezig voor een opname die in alle Nederlandse bioscopen vertoond werd. De optocht werd ook op film en met behulp van foto's vastgelegd. Film en fotoboek worden bewaard in het Staring Instituut in Doetinchem.

Brulfteneugers (aanzeggers van een bruiloft)



Ook de gewone alledaagse dingen, waarvan men in 1928 dacht dat ze gingen verdwijnen, werden nagespeeld.



Wasvrouwen

#### Folklore heel breed

Folklore werd in die tijd een populair tijdverdrijf, spannend om te zien. Wat was er eigenlijk te zien? Het eerste wat opvalt is dat folklore in die tijd heel breed werd opgevat. Er werd niet alleen gedanst en muziek gemaakt. Bijzonder is dat alle aspecten van het dagelijks leven werden belicht: werken, wonen, vrije tijd. Het boe-

Hoornmaker



Kraanzager

renleven werd bijvoorbeeld getoond aan de hand van een mestkar met ploeg en eg en door twee zaaiers met een gevlochten zaaivat. Een wagen uit Laren was gewijd aan 'de heideontginning omstreeks 1890'. Verder waren er een wortelzaadkoopman uit Laren, melksters met emmers en juk, een wagen met kuipersbedrijf uit Hengelo, een boer met boter en eierkorf, twee grasmaaiers en

Herder en dorpsomroepers met hun ratel



een hooiwagen met gereedschappen. Ook het ambachtelijke kleinbedrijf was vertegenwoordigd: een klompenmaker uit Hengelo, een wagen met stoelenmatten en stoelendraaien uit Hengelo, een schoenenmakerij, de pannebakkerij uit Rekken, de hoefsmederij uit Lochem en de hoornindustrie uit Aalten. Verder waren een klermaker met persplank en ijzer, een rietdekker, een schoorsteenveger en een scharensliëp en zijn vrouw te zien.

Ook vrouwenberoepen als het wassen aan de kuip en het maken van mutsen kwamen aan bod. Meer uit de sfeer van het dagelijks leven waren enkele tafereeltjes gewijd aan een Gelderse koffievisite, een slachtvisite en aan het bezoeken van een pasgeboren kind, het zogenoemde kraamschudden. Er werd zelfs een complete bruiloft nagespeeld, inclusief een bruidswagen met bruidskoe en een harmonicaspeler met zestien bruiloftsgangers. Natuurlijk ontbraken ook de brulfteneugers niet: de mensen die ervoor moesten zorgen dat iedereen werd uitgenodigd.

## Folkloreoptochten zijn niet alleen van deze tijd.

Verder was ook wat wij nu het nutsbedrijf zouden noemen ruim vertegenwoordigd: een ouderwetse postwagen en postiljon (in 'typische kleederdracht'), een lantaarnopsteker, een dorpsomroeper (voor de nieuwsvoorziening!), de brandweer (met een oude brandspuit met slangendragers en spuitgasten). Tenslotte werd ook de feestcultuur uitvoerig in beeld gebracht: Drie Koningen, een Pinksterkroon uit Zwiep, kinderen met een palmpaas, zelfs Sint Nicolaas met zijn knecht liep mee in de optocht. In totaal deden bijna tweehonderd groepen mee aan de optocht, die meer dan twee kilometer lang was.

De dag werd afgesloten met een spectaculaire folkloreshow op het feestterrein, waar vooral veel optredens van kinderen in klederdrachten waren te zien. Verder was er een groep uit Zutphen die de 'Heufsche karmse an de Holskoale' naspeelde, waarin 'de gebruikelijke dansen worden uitgevoerd, als de zevensprong en riepe garstekoorn'.

Ook de gezelligheid hoort bij de volkscultuur moeten ze in 1928 gedacht hebben.



Slachtvisite

### Nieuwe presentatievormen

De twee kilometer lange optocht had wel iets weg van een carnavalsoptocht. Er waren vrij veel praalwagens te zien, waarop tafereeltjes uit het dagelijks leven werden nagespeeld. Ik noemde al de slachtvisite en de Gelderse koffievisite. Op deze praalwagens was bijvoorbeeld een gehele keuken of kamer nagebouwd, inclusief schoorsteen. In het programmaboek van de dag werd bijvoorbeeld de praalwagen van de kindervisite als volgt omschreven: 'Wagen, ingericht als keuken met schoorsteen, enz. tafel, waarop krentenbrood, stoete, nègelholt, enz. voorts mandenwieg, kakstoel, waarin kind van ongev. 2 jaar. Het kleine kind 'in het pak' gaat rond bij de vrouwen.' Het waren deze en andere tafereeltjes die het meest enthousiasme opwekten bij het publiek, omdat daarin de geschiedenis werkelijk tot leven werd gebracht.

### Levende geschiedenis

Tegenwoordig concentreren folkloristische groepen zich meestal op dans, muziek en klederdracht, op het kunstzinnige aspect van de volkscultuur dus. Interessant is dat de folklore in 1928 veel breder werd opgevat: het hele dagelijks leven werd in beeld gebracht. Zelfs de loting voor de militaire dienstplicht kwam aan bod, door een groep die 't breekken veur de pette' uitbeeldde. Dienstplicht werd toen nog vervuld door middel van loting. De nationale milizie



Gelderse koffievisite

kondigde op Konings verjaardag de loting aan (het zogenoemde Proclamatie-slaan). De rijken hadden de mogelijkheid als ze ingeloot werden om hun dienstplicht af te kopen. Het gaat hier om het remplaceinstelsel. Dit stelsel was al voor 1928 afgeschaft, maar lag nog vers in het geheugen van de Achterhoekers, die het spectaculair genoeg vonden het Proclamatie-slaan na te spelen. Al met al werd inderdaad het brede spectrum van het dagelijks leven in beeld gebracht.

Tegenwoordig wordt in erfgoedland veel gepraat over 'het tot leven brengen van de geschiedenis'. Jongeren zouden de geschiedenis aan den lijve willen ondervinden: ze willen de geschiedenis beleven, alsof ze deze zelf meemaken. Vandaar ook de populariteit van vormen van geschieduitbeelding, zoals bijvoorbeeld *life role playing*. Ook de zogenoemde *living history* is bij jongeren heel populair. Op school vinden kinderen het prachtig om zich te verkleeden in historische kledij: het is een directe en aansprekende manier om je in het verleden te verdiepen. Binnen de *living history* zijn het vooral oorlogen die worden nagespeeld, van de vroegste tijd tot het heden. Maar ook facetten van het dagelijks leven, zoals koken bij de vikingen of tijdens de middeleeuwen komen aan bod. Ook in musea is er steeds meer ruimte voor het op een levendige manier uitbeelden van de geschiedenis. De levenloze voorwerpen

in een museumopstelling zeggen op zichzelf niets. Je moet laten zien welke functie deze voorwerpen vroeger hadden, je moet er een verhaal over vertellen waardoor mensen gevoel krijgen voor hoe het toen geweest moet zijn. In het Urker buurtje in het Zuiderzeemuseum kun je als bezoeker worden uitgenodigd om plaats te nemen aan tafel en om mee te eten. De bezoeker kan in gesprek met de als Urker visser verklede museummedewerker, als het ware uit eerste hand, van alles te weten komen over het dagelijks leven toen.

Bij dit alles moeten wij ons wel bedenken dat levende geschiedenis niet vanzelf gaat. Niet alleen moet je veel kennis over het verleden hebben, ook het op een aantrekkelijke manier presenteren gaat niet vanzelf. Wat betreft de verschillende presentatievormen zijn in de museumwereld internationaal technieken ontwikkeld over hoe het verleden het best tot leven kan worden gebracht. Wat zijn de haken en ogen aan *first person interpretation* en waar heb je als geschieduitbeelder allemaal rekening mee te houden?

### Naar de toekomst

Opvallend is dat de folklore zo rond 1920 deze mogelijkheden al aan het verkennen was en lustig experimenteerde met het presenteren van tafereeltjes uit het dagelijks leven. Opvallend is ook de thematische insteek waarvoor toen, in 1928, gekozen werd. Voor een jonge generatie, die de volkscultuur van vroeger niet meer heeft meegemaakt, is folklore een relatief abstract begrip geworden. Door te kiezen voor een thematische benaderingswijze, met als uitgangspunt concrete onderwerpen als liefde, huwelijk, rituelen in het werk en in de feestcultuur, kan aan de folklore weer een herkenbare invulling worden gegeven. Toeschouwers zoeken herkenning én contrast. De folklore kan de historische dimensie laten zien van hedendaagse gewoonten en gebruiken. Dat een breed publiek daar ook vroeger interesse voor had, wordt duidelijk uit de Borculose folkloreschouw uit 1928. ■

*De foto's komen uit een fotoalbum dat in 1928 gemaakt is ter herinnering aan de folklore optocht in Borculo. Het album wordt bewaard in het archief van de Historische Vereniging De Graafschap, dat in het Staring Instituut in Doetinchem berust.*

# Feest en rouw in Utrecht

Verslag van een experiment van de Federatie van Folkloristische Groepen

De Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland heeft samen met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur een ambitieus plan ontwikkeld om de omslag te maken van folklore naar levende geschiedenis. Het plan bestaat uit verschillende onderdelen, waaronder een innovatief experiment in Utrecht, waar leden van verschillende folkloristische groepen tijdens het Festival Gezondheid de thema's feest en rouw tot leven brachten.

Het was de tweede keer dat het Festival Gezondheid in Utrecht werd gehouden. Het was een initiatief van de Stichting Geschiedenis van de Gezondheid Utrecht. Levende geschiedenisgroepen uit heel Nederland werden uitgenodigd om thema's en onderwerpen uit de geschiedenis na te spelen. In de binnenstad van Utrecht, van het Domplein tot aan het Servaasbolwerk, werden als het ware langs een tijdsbalk in opeenvolgende straten verschillende historische perioden tot leven gebracht, van de periode van de Romeinen tot en met het tijdvak van rond 1950.

FFGN wil herinneringen aan het dagelijks leven van vroeger levendig houden. Hier wordt het gouden bruidspaar gefeliciteerd door de buurt.



Het festival sloot aan bij een bredere trend van levende geschiedenisfestivals in heel Nederland. Vergelijkbare festivals werden bijvoorbeeld gehouden in Dordrecht en Deventer. Het publiek kan op een toegankelijke wijze kennis nemen van de geschiedenis, die letterlijk voor hun ogen wordt nagespeeld. Deze wijze van presenteren van geschiedenis, met veel te beleven in de sfeer van eten, muziek en ander vermaak, sluit aan bij wat vrijetijdswetenschappers de beleviseconomie hebben genoemd. Het centrale thema in Utrecht was dit keer 'de zorg voor de oudere mens'. Het weekend, dat was georganiseerd met steun van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, werd gehouden op 9 en 10 juni 2007 en trok volgens de organisatoren 12.000 bezoekers.

Dit Festival Gezondheid, ideaal gesitueerd in de historische binnenstad van Utrecht, bood een uitgelezen decor voor de eerste stap in het proces naar levende geschiedenis van de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland. Voor het Utrechtse publiek kon de Federatie experimenteren met de omslag van folklore naar levende

Ook als het feest is, wordt er gebeden voor de maaltijd.



Tekst

Albert van der Zeijden

Foto's

Jan Stads

geschiedenis, waarbij niet meer het accent ligt op dans en muziek, maar meer in den brede de facetten van het dagelijks leven worden nagespeeld. Gekozen was voor de thema's feest en rouw rond 1900. In de Keukenstraat werd een vijftigjarig huwelijksfeest gehouden. In de Schalkwijkstraat was het thema rouw, en werd onder meer het aanzeggen van een overlijden, een wake en het afleggen van het lijk nagespeeld.

## Aan de hand van een verhaal speelden leden van folkloristische groepen een 50-jarige bruiloft en een sterfhuis na.

Aan de hand van een verhaal

Voor de folkloristen was het nieuw. Sommigen van hen hadden wel eens een boerenbruiloft gehouden, maar het was voor het eerst dat ze zoiets deden in een veel bredere context, samen met leden van andere folkloristische groepen en in de vorm van een verhaal waarin je mensen in een spel laat zien hoe het vroeger was. Dat was wennen, maar tegelijk, zo vertelden de folkloristen, toch ook wel heel spannend. De folkloristen waren afkomstig uit verschillende folkloristische groepen. Het paar dat in de Keukenstraat een 50-jarig huwelijk naspeelde was Reinder Steenbeek en Diny van Laarhoven, afkomstig uit de Tjonger Skotsploech, een Folkloristische dansgroep uit Friesland. In het dagelijks leven zijn ze ook al heel lang partners, hoewel niet getrouwd. De bruiloftsgasten waren op zaterdag leden van de Borculose Lebbenbruggedansers en op zondag, dichterbij huis, de Soester Boerendansgroep. Het gezelschap dat in de Schalkwijkstraat de rouw naspeelde was nog veel gemêleerder. Daarin waren folkloristen uit heel Nederland



Speciaal voor het feest heeft de buurt melkbrood en klontjesmik gemaakt.

vertegenwoordigd, van Friesland tot Limburg: het was met recht een bonte stoet die in Utrecht ter begrafenis trok. Deze folkloristen waren geworven door Federatiebestuurslid Jan van der Meulen, die ook de regie had van de rouwstraat.

De directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Ineke Strouken, had twee verhaallijnen ontwikkeld, die al van te voren naar de folkloristen waren opgestuurd. Volgens het verhaal zou in de Schalkwijkstraat een epidemie hebben gewoed. De hele straat was in rouw gedompeld. 'Er staan groepjes mensen te treuren. Aan iedereen die het wil horen, leggen ze hun rouwkleding en rouwsieraden uit.' Om het zo concreet mogelijk te maken, worden de drie overledenen met naam en toenaam in het plan genoemd: Petrus de Bruin en Maria de Gooier en verder het kindje van Maaïke en Cornelis Janssen, dat net is begraven.

In de Keukenstraat werd de gouden bruiloft van Thomas en Hendrikje van Wijk nagespeeld. De straat was ingericht met een rijkelijk bruiloftsmaal met dito traditioneel servies. Het bruidspaar zat opgesteld onder een rijk gedecoreerde ereboog, om zo de felicitaties van de hele buurt in ontvangst te kunnen nemen. Ook het festivalpubliek werd uitgenodigd het gouden bruidspaar te feliciteren. In zekere zin hadden de folkloristen die een uitvaart moesten naspeelen het gemakkelijker. In de uitvaartgewoonten zit namelijk meer



De boerenmeisjes gingen er goed in.

verhaal. De folkloristen speelden de verschillende onderdelen na: het aanzeggen van het overlijden, het afleggen, het waken en op zondag zelfs het kisten en de tocht naar de begraafplaats. Na afloop werd in de Leeuwenbergh een rouwmaaltijd nagespeeld, waar, volgens de verhaallijn, werd nagepraat over de begrafenis en 'ook gehuild en getroost' werd. Het verhaal in de huwelijksstraat concentreerde zich op het feliciteren van bruid en bruidegom, gezeten onder de ereboog. Zoals het bruidspaar mij zei: hun rol was simpel: zij hoefden alleen maar felicitaties in ontvangst te nemen. Verderop in de straat werd een bruiloftsmaal nagespeeld, inclusief de overhandiging van een langwerpige koek met de opdruk: 'voor het gouden bruidspaar'. Een stukje verder werd gedanst en muziek gemaakt.

Het verleden en heden was door decorbouwer Pieter van Rooij samengebracht door foto's van een opgebaarde vrouw, een begrafenis, een gouden echtpaar en een feestmaaltijd levensgroot op zeildoek in de straat te exposeren. Voor de kleindochter van het echtpaar, dat op één van de grote foto's stond, was het alsof haar opa en oma weer tot leven waren gekomen. Het echtpaar was in 1927 ter gelegenheid van het gouden huwelijksjubileum zittend voor hun met groen versierde huis op de foto gezet. Dat kleine



In de feeststraat werd er muziek gemaakt en gedanst.

fotootje was nu tot echte grootte opgeblazen. De kleindochter trok veel publiek toen zij herinneringen ophaalde aan haar opa en oma en het mooie feest. De echte herinneringen winnen het nog altijd van de nagespeelde geschiedenis.

#### Inleven in het leven van vroeger

Voor de folkloristen was het vooral veel improviseren. Het gouden bruidspaar Diny en Reinder vertelde dat ze de verhaallijn goed gelezen hadden, maar dat ze een verhaal hadden moeten verzinnen waarom zij, immers gekleed als een Friese boer en boerin, in een Utrechtse straat hun bruiloft vierden (met op zaterdag de visite in Achterhoeks kostuum en op zondag het bezoek in Soester dracht). Ze zeiden mij dat ze, als het publiek hier naar vroeg, ze zouden vertellen dat ze naar Utrecht waren geëmigreerd, maar natuurlijk hun oude dracht waren blijven dragen. Diny liet mij ondertussen vol trots haar streekdracht zien. Met haar gouden oorijzer, prachtige broche en haar granaten kralen (inclusief rouwsieraad met graftombe) en een chatelaine met speldenkussen speelde zij bepaald geen arme boerin (die dus paradoxaal genoeg naar een Utrechts achteraf straatje geëmigreerd was!). Wat het publiek echter vooral zal zijn opgevallen, was dat het gouden bruiloftspaar bepaald jong oogde en zo op het oog pas het dertig-

jarig huwelijksjubileum vierde. Het ontlokte het publiek reacties als: 'ongetwijfeld jong getrouwd zeker?' Het zijn allemaal dingen waar je rekening mee moet houden in een *re-enactment* in een hedendaagse festivalcontext. De bruidegom had er een antwoord op: met een vrouw als Diny blijf je jong, vertelde hij de bezoekers trots.

Volgens de verhaallijn moest er in de feeststraat nog een smartlap worden gezongen, een stoelendans worden gespeeld en allerlei kringspelletjes worden gedaan. In de praktijk kwam het daar niet van. De Lebbenbruggedansers vielen terug op hun oude, vertrouwde repertoire van dansen en muziek, ook nog eens aangekondigd op de traditionele manier van het folklorefestival: 'We gaan nu voor u dansen ...'. Op dit vlak hebben de folkloristen zeker nog coaching nodig om werkelijk de omslag van folklore naar levende geschiedenis te maken. Zoals regisseur Ineke Strouken mij zei: 'de folkloristen weten nog niet helemaal om te gaan met hun levende geschiedenisrol'. Het is de belangrijke les van deze pilot, waaraan in de toekomst meer aandacht zal moeten worden besteed. De dansen en de muziek trokken overigens wel op een natuurlijke wijze heel veel publiek de straat in, waarbij het extra leuk was dat dit publiek werd uitgenodigd mee te dansen, iets dat zeer op prijs werd gesteld. Dit had de feeststraat vóór op de rouwstraat die, als geheel, letterlijk én figuurlijk, toch meer een doods karakter had, waardoor het heel wat moeilijker was publiek de straat in te trekken.

#### Delicaat onderwerp

Daar kwam nog bij dat in de rouwstraat op nog een andere manier geïmproviseerd moest worden. In de straat was een reeks van kramen voorzien, waarin het afleggen, het waken en de rouwmaaltijd moesten worden nagespeeld. Toen wij echter bezig waren de kramen op te zetten bleek dit, op last van de brandweer, niet te mogen. De Schalkwijkstraat is namelijk te smal om in noodgevallen een brandweerauto te kunnen doorlaten (in de Keukenstraat, die wat breder is, mochten de kramen wel). Improviserenderwijs besloten Ineke Strouken en Jan van der Meulen de rouwmaaltijd dan maar binnen te doen, in de kerk, en het afleggen op het besloten binnenterrein van het voormalige pestgasthuis dat de Leeuwenbergh ooit was. In het binnenkort als muziekzaal om te bouwen pand waren overigens drie tentoonstellingen te zien van het

Nederlands Centrum voor Volkcultuur: over feest, rouw en klederdracht. De Federatie had het geheel aangekleed met historische kledij, gedeeltelijk uit eigen bezit. Verder waren er standjes van kunstenaars en van de plaatselijke uitvaartondernemer, die bij een reeks van indrukwekkende kisten, vragen beantwoordde van het publiek. Is er na tien jaar nog wat over van een lichaam?

Achteraf gezien was het eigenlijk wel gelukkig dat het afleggen niet gewoon op straat plaatsvond, maar op het afgesloten binnenplein van de Leeuwenberghkerk. De organisatoren hadden mogelijk onderschat dat de dood een delicaat onderwerp is, dat gevoelig kan liggen bij het publiek. We werden daar meteen al mee geconfronteerd toen zaterdagmorgen vroeg een van de folkloristen uit de feeststraat bij toeval op het binnenplein van de Leeuwenbergh belandde en daar, onvoorbereid, een af te leggen lijk zag liggen. Ze was volledig in shock en voor een deel van de dag niet meer in staat om mee te doen aan de festiviteiten in de Keukenstraat. Haar man was toevallig precies een jaar geleden overleden en de levensechte pop deed haar daar aan herinneren. Wat betreft het publiek vonden de meeste mensen het onderwerp dood fascinerend, maar enkele mensen gaven ook te kennen toen

#### De aanzegger gaat de buurt langs om de dood te verkondigen.





De vrouwelijke buurtgenoten leggen de overledene af.

ze door aanzeggens werden uitgenodigd de begrafenis bij te wonen dat maar liever niet te doen (een dochter met moeder schrokken zich overduidelijk een hoedje toen ze zo werden aangesproken, de dochter zei ons: 'laten we dat maar niet doen, mijn vader is een paar weken geleden overleden') en spoedden zich vervolgens met gezwinde pas naar de feeststraat. Eén van de folkloristen merkte later op dat dit vroeger nooit had kunnen gebeuren. Dan hadden de folkloristen namelijk aan de kleding van de moeder en de dochter kunnen zien dat ze in zware rouw waren en dan zouden ze nooit op deze wijze zijn aangesproken! In onze hedendaagse samenleving is de dood naar de marges geduwd: we willen er maar liever niet mee geconfronteerd worden. Iets van onwennigheid bij het publiek bleek ook toen de rouwers in een indrukwekkende stoet over de Nieuwegracht liepen en de toeschouwers zich afvroegen: 'mogen we nu applaudiseren?' Ook met dit soort zaken moet rekening worden gehouden tijdens levende geschiedenis *re-enactments*.

#### Een ingewikkeld probleem

De interactie met publiek is sowieso een ingewikkeld probleem tijdens levende geschiedenispresentaties. Ik ondervond het zelf toen ik in een pauzemoment even de straat uitliep en in de armen liep van drie mensen van Museum Flehite, die in dit Amersfoortse

museum normaal gesproken een oudemanshuis naspelen maar nu, voor de gelegenheid, op weg waren naar het Oogleidersgasthuis in Utrecht, van de vermaarde prof. Donders. Ze deden net alsof het 1907 was. Eén van hen had een grote lap voor zijn linkeroog. Als niets vermoedende passant vroegen ze mij de weg naar het Oogleidersgasthuis. Toevallig wist ik precies waar dit gelegen was. Het inmiddels als hogeschool in gebruik zijnde gebouw ligt immers in precies dezelfde straat als het Nederlands Centrum voor Volkscultuur: de F.C. Dondersstraat. Zij noemden echter de Wijdesteeg, wat mij aan het denken zette. Was het misschien zo dat dit de locatie was van de voorloper van het Oogleidersgasthuis dat ik kende? Ik had niet onmiddellijk paraat wanneer het imposante gebouw aan de F.C. Dondersstraat was gebouwd. Daar kwam nog bij dat toen Donders nog leefde, de straat ongetwijfeld nog niet zijn naam droeg. Het was duidelijk welke rol de mensen uit het Oudemanshuis voor mij probeerden te spelen. Maar hoe moest ik het spel meespelen met mijn kennis van nu? Het is een dilemma dat aan alle eerste-persoonsinterpretaties kleefde. De *re-enactors* spelen, in dit geval, dat ze leven in het jaar 1907 en van latere ontwikkelingen geen weet hebben. Het publiek leeft echter in onze

#### De mannelijke buurtgenoten waken bij het lijk. Daarbij wordt een drankje gedronken en sterke verhalen verteld.



tijd, en heeft de kennis van iemand uit 2007 die het verdere verloop van de geschiedenis kent. Hoe kun je deze ogenschijnlijk onoverbrugbare tegenstelling overbruggen?

In ons geval, de rouw- en feeststraat in respectievelijk de Schalkwijkstraat en de Keukenstraat, was gekozen voor een combinatie van *first- and third person interpretation*. Aan de ene kant speelden de re-enactors alsof zij zelf leefden rond 1900 (vandaar de voortdurende aanmaningen van Ineke 'blijf in je rol!') aan de andere kant was er soms ook ruimte voor uitleg, waarin de re-enactors vanuit het heden uitlegden hoe een feest er vroeger uitzag of hoe het er aan toeging tijdens de rouw. Een dergelijke combinatie van *first and third person interpretation* lijkt in de context van een festival bijna onvermijdelijk. *Third person interpretation* kan alleen vermeden worden als je er echt een toneelstuk van maakt. Sommige theatergroepen doen dit, zij werken met een uitgewerkt scenario, waarin alle rollen precies vastliggen en ook de teksten van te voren volledig zijn uitgeschreven en uit het hoofd geleerd moeten worden door de spelers, die dan in feite inderdaad acteurs zijn. Levende geschiedenis *re-enactors* houden daar echter niet van. Levende geschiedenis wil meer zijn dan een theateropvoering voor publiek. Levende geschiedenis leeft bij de gratie van interactie met het publiek. Het publiek loopt als het ware door de voorstelling heen en wordt ook uitgenodigd mee te doen. Deze interactie met het publiek leverde in Utrecht vele leuke momenten op. Het 50-jarig huwelijkspaar werd bijvoorbeeld aangesproken door een echtpaar uit de straat, dat toevallig net zelf haar 55-jarig jubileum achter de rug had. Beide echtparen wisselden uitgebreid elkaars ervaringen uit. Vanzelfsprekend mocht het Utrechtse echtpaar ook een hapje mee eten. Heel ontroerend was dat dit echtpaar 's middags nog eens terugkwam met een grote bos bloemen voor ons bruidspaar. Ze vonden die namelijk ontbreken op de bruidstafel.

Carolina Verhoeven van het Culinaire Historisch Museum was verantwoordelijk voor de bruidstafel en had de maaltijd van de begrafenisgangers en het feestmaal voor de familie van het bruidspaar klaargemaakt. Ze had de tafels op de ouderwetse manier gedekt met servies en bestek uit die tijd. De bezoekers werden uitgenodigd om mee aan te zitten. Dat was een groot succes. Iedereen



De begrafenisstoet trok door de binnenstad van Utrecht.

wilde wel reuzel, klontjesbrood en rijstebrij met zwarte pruimen proeven. Vooral de brandewijn met kandij en de boerenjongens waren erg in trek. Het verleden kreeg in Utrecht daardoor een smaakje.

#### Vastgelegd op film

Om alles vast te leggen, niet voor het nageslacht maar voor de verantwoording van het project en om de andere folkloregroepen over de streep te trekken, werden filmopnames gemaakt van de nagespeelde bruiloft en van de opvoeringen in de rouwstraat. Ineke Strouken hanteerde daarbij zelf de camera en ging te werk als een hedendaagse D.J. van der Ven. De fameuze D.J. van der Ven heeft in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw diverse films gemaakt van heropgevoerde volksgebruiken, zoals bijvoorbeeld rondom de oogst. Ook was in opdracht van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur een fotograaf actief: Jan Stads. Het zijn zijn foto's die bij dit artikel staan afgedrukt. Een groot verschil met de periode Van der Ven is dat de folklore toen nog zoveel mogelijk *in situ* werd gefilmd, op de plek zelf waar het zich vroeger allemaal had afgespeeld. Dit keer werd het decor gevormd door enkele traditionele Utrechtse straatjes met hier en daar, zoals dat gaat, op sommige plekken wat nieuwbouw die wel zoveel mogelijk in de oude sfeer was opgetrokken. Overigens heeft Van der Ven ook wel eens folkloristische manifestaties laten filmen, zoals bijvoorbeeld zijn befaamde Vaderlandsch Historisch Volksfeest in Arnhem, in 1919.

Ineke Strouken wilde de levende geschiedenis zoveel mogelijk sec filmen, dat wil zeggen met zo min mogelijk publiek, dat mogelijk een 'vervuilende' werking zou hebben. Niet alleen het publiek moest buiten beeld blijven, ook al het andere wat aan de festival context herinnerde moest buiten schot blijven, zoals bijvoorbeeld de foldertjes die pontificaal klaar lagen om aan het publiek te worden uitgereikt.

Ook de context moest zo authentiek mogelijk ogen. Het bruidspaar werd bijvoorbeeld uit de kraam gehaald waarin het gepositioneerd was: de kraam mocht niet in beeld komen. Natuurlijk werd ook de bos bloemen, die het hedendaags 55-jarig bruidspaar aan ons gouden bruidspaar had geschonken, onverbiddelijk van tafel verwijderd. De re-enactors moesten hun rol zo authentiek mogelijk spelen. Toen één van de rouwende gasten bijvoorbeeld aan de rouwdis zijn hoed ophield, werd hij door Strouken berispelend toegesproken. Ook naar woord en daad moesten de folkloristen zo getrouw mogelijk overkomen. Ineke: 'ik wil niet alleen mooie beelden, maar ook goede gesprekken'.

Het ging Ineke Strouken om de volksgebruiken zelf: de festival-context moest zoveel mogelijk buiten beeld blijven. Natuurlijk lukte dit niet altijd: het betrof nu eenmaal een festival waar het publiek

**De weduwe is in zware rouw.**



gevraagd was op af te komen. Gekozen was om de opnames te maken in de betrekkelijk rustige ochtenduren, toen er nog niet zoveel publiek was. Maar naarmate de filmopnames vorderden, bleek dit steeds moeilijker te realiseren: er waren diverse mensen uit het publiek die met eigen film- en fotocamera's soms op onverwachte momenten voor de lens sprongen. Als gezegd: dit was nauwelijks te vermijden op een publieksfestival, zoals het Festival Gezondheid wilde zijn.

## Het beleven van de geschiedenis is aantrekkelijk voor een groot publiek.

### Conclusie

In een hedendaagse context is volledige authenticiteit nooit bereikbaar. De levende geschiedenismensen moeten altijd compromissen sluiten, bijvoorbeeld wat betreft ogenschijnlijk triviale zaken als hun kleding. Het gouden bruidspaar vertelde mij dat de sieraden die zij droegen allemaal authentiek waren, uit de tijd zelf. De kleren waren echter voor een deel nagemaakt. Historische kleding is niet alleen te kwetsbaar om voor hedendaagse opvoeringen te gebruiken: dergelijke kledingstukken passen ons over het algemeen niet meer gezien de toegenomen lichaamslengte en onze – in een periode van welvaart – sterk toegenomen lichaamsomvang. Ons Bourgondische uiterlijk spoort niet met de toen gebruikelijke lichaamsomvang.

Deze niet weg te cijferen realiteit geldt ook voor de nieuwe context waarbinnen het festival wordt opgevoerd. Dit geldt niet alleen voor de hedendaagse, anachronistische context van hedendaagse straatjes. Het geldt ook voor de rouwmaaltijd die zich, noodgedwongen, in de monumentale Leeuwenberghkerk afspeelde; bepaald niet de context waarin vroeger een rouwmaaltijd plaatsvond. De paradox kwam het meest sprekend aan de oppervlakte in de filmopnames die van de opvoeringen werden gemaakt en waar de hedendaagse context, inclusief publiek, zoveel mogelijk buiten



**De nabestaanden worden gecondoleerd.**

beeld moest blijven. Gechargeerd gezegd: het echte zoals dat nu gebeurde moest buiten beeld, alleen het onechte, nagespeelde van vroeger mocht gefilmd worden, ogenschijnlijk zoals het 'echt' gebeurd was. Maar wat is hier nu 'echt' en wat is 'onecht'?

Daar komt nog iets anders bij. Op een festival moet de geschiedenis op een zo authentiek mogelijke wijze gebracht worden, *maar tegelijk ook op een manier zoals die voor een hedendaags publiek aantrekkelijk is*. Om aan de wensen van het publiek tegemoet te komen, moet je compromissen sluiten, al was het alleen maar dat je ervoor moet zorgen dat het publiek de achtergronden begrijpt van wat het voorgeschoteld krijgt. In het kader van een festival moet wat wordt opgevoerd amusant én aantrekkelijk zijn voor het publiek. Dat leidt soms, zowel op de folklore als op levende geschiedenisfestivals, tot een al te groot accent op de zoete, aangename kant van de geschiedenis: de feesten en de klederdracht. Onderwerpen die op tegenstrijdige gevoelens kunnen rekenen, zoals bijvoorbeeld het afleggen in Utrecht, stuiten soms op onbegrip of onwennigheid van het publiek. Sommige wetenschappers spreken in dit verband over de *festivallisering* van de volkscultuur, waarbij alleen de zonnige kant van de geschiedenis kan worden opgevoerd.

De context van nu kan onmogelijk buiten beeld gehouden worden: het is de context waarin de opvoering plaatsvindt voor een hedendaags publiek. Dat geldt niet alleen voor uiterlijkheden zoals het al dan niet in beeld brengen van de kraampjes tijdens het festival. Het geldt ook, en misschien wel vooral, voor wat zich afspeelt in de hoofden van mensen, re-enactors zowel als publiek. Het zal nooit zo zijn als rond 1900: folkloristen weten dat, het publiek weet dat. Iedereen weet dat het geen echt huwelijksfeest is, of een echte begrafenis. Ook de emoties zijn geheel anders. Een echte begrafenis voer je niet op voor een publiek. De emoties van toen zijn slechts bij benadering navoelbaar, het zijn nooit onze eigen emoties zoals wij die ervaren bij een sterfgeval of huwelijk dat wij zelf beleven. Levende geschiedenis is slechts een representatie van het verleden, het is nooit de werkelijkheid zelf.

Misschien de belangrijkste les van het experiment van de Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is dat festivallisering van de geschiedenis geheel eigen eisen stelt aan de geschiedenis die je wilt opvoeren en de wijze waarop je dat wilt doen. Levende geschiedenis plaatst je in de realiteit voor verschillende dilemma's en problemen. Je kunt slechts proberen deze dilemma's en problemen naar eer en geweten op te lossen. ■

*De foto's zijn te bestellen bij: [www.pix4profs.nl](http://www.pix4profs.nl)*

**De begrafenisgangers moeten met een volle maag weer huiswaarts keren. Lekker is de rijstebrij met zwarte pruimen.**



# Onderzoek naar historisch besef in Amerika en Australië

**Professionele historici hebben er jarenlang over geklaagd: gewone mensen zouden nog maar weinig historische kennis hebben. Recent onderzoek in Amerika en Australië laat zien dat dit nog wel meevalt. Verslag van een internationaal rondetafelgesprek in Amsterdam.**

Enkele jaren geleden is het Nederlands Centrum voor Volkscultuur gestart met een informeel overleg van universitair docenten, die zich aan hun universiteit bezighouden met erfgoedstudies en met publieksgerichte geschiedenis. Erfgoed is tegenwoordig *booming business* en in de samenleving bestaat behoefte aan professioneel opgeleide historici, die gespecialiseerd zijn in het presenteren van geschiedenis voor een breed publiek. In het overleg willen de docenten informatie én ervaringen uitwisselen. Samen met het tijdschrift *Levend Erfgoed* willen zij bijdragen aan meer reflectie op gebruik en soms ook misbruik van erfgoed in onze samenleving.

## Discussiebijeenkomsten

Bij de behoefte aan meer verdieping past ook het organiseren van discussiebijeenkomsten met (buitenlandse) gastsprekers. Eén van de deelnemers aan het overleg, de Amsterdamse docent Herman Beliën, nam onlangs het initiatief tot een internationaal rondetafelgesprek waarvoor hij de Amerikaanse historicus David Thelen en de Australische sociale wetenschapper Paula Hamilton uitnodigde. De dag werd gehouden in Amsterdam, op vrijdag 20 april. Behalve een tiental universitair docenten waren ook vertegenwoordigers uit de erfgoedsector aanwezig.

Aanleiding om Thelen en Hamilton uit te nodigen was dat zij onderzoek hebben gedaan naar alledaags historisch besef in respectievelijk de Verenigde Staten en in Australië. Thelen publiceerde, samen met Roy Rosenzweig, in 1998 het boek *The presence of the past. Popular uses of history in American life*. Dit boek is gebaseerd op een uitvoerige enquête onder 'gewone' Amerikanen. Hamilton liet zich erdoor inspireren en organiseerde een vergelijkbare enquête in Australië.

## Historisch analfabetisme?

Tijdens zijn inleiding vertelde Thelen dat er in de Verenigde Staten in de jaren negentig veel gediscussieerd werd over een vermeend gebrek aan historisch besef onder gewone Amerikanen. Sommige politici en historici spraken zelfs over historisch analfabetisme: van voorheen algemeen bekende feiten met betrekking tot bijvoorbeeld George Washington en/of de Amerikaanse Burgeroorlog zou de gewone Amerikaan nauwelijks weet meer hebben. Dergelijke klachten waren in de jaren negentig overigens ook in Nederland te horen. Dat is precies de reden waarom de regering het initiatief nam een historische canon te ontwikkelen over wat iedere Nederlander van zijn geschiedenis zou moeten weten.

## In Amerika en Australië heeft het brede publiek meer belangstelling voor de lokale en eigen geschiedenis dan voor de nationale canon.

Maar is het wel zo dat het de gewone Amerikaan en de gewone Nederlander ontbreekt aan elementaire historische kennis? Thelen besloot de proef op de som te nemen en een enquête te ontwikkelen die hij onder de Amerikaanse bevolking afnam. In de enquête wordt geïnformeerd naar historische activiteiten van mensen en naar het belang dat zij aan geschiedenis hechten. De resultaten bleken in alle opzichten bemoedigend. Amerikanen (en ook Nederlanders, kan daar aan toegevoegd worden) zijn druk in de weer met geschiedenis: zij bezoeken musea, kijken op de televisie naar een historische quiz of lezen een gespecialiseerd blad, bijvoorbeeld

## Tekst

Albert van der Zeijden



**De aboriginals in Australië voelden zich nauwelijks vertegenwoordigd in de nationale geschiedenis.**

Foto: Marleen Daniels, Hollandse Hoogte

nostalgiebladen als *Legacy*, *Reminisce* en *Good Old Days* (over deze bladen schreef de Amerikaanse mediahistorica Carolyn Kitch een aardig boek: *Pages from the past. History and memory in American magazines*). Ook in Amerika floreren historische verenigingen die zich bezighouden met de geschiedenis van de eigen woonplaats en is verder *living history* een favoriete hobby. In *living history* worden historische evenementen, van de Amerikaanse burgeroorlog tot aan de oorlog in Vietnam, nagespeeld door enthousiaste Amerikanen, die de geschiedenis als het ware aan den lijve willen ondervinden.

## Het beleven van geschiedenis

Professionele historici kijken vaak neer op dit soort geschiedenis en de wijze waarop deze geschiedenis tot leven wordt gebracht. Zij geloven dat het vaak gaat om een zwaar geïdealiseerd verleden waarop nostalgische wijze naar wordt terugverlangd. Geschiedenis in deze vorm zou een soort escapisme zijn, uit een wereld vol van dreigingen als gevolg van de dramatische gebeurtenissen van 11 september.

Omgekeerd constateerde Thelen in zijn onderzoek een diep wantrouwen tegen de 'officiële' geschiedenis. Amerikanen geloven, volgens hem, dat alles *gespind* is, gemanipuleerd door de media. Politici worden het minst vertrouwd, maar ook in het onderwijs en de professionele historici hebben de Amerikanen maar weinig vertrouwen. Amerikanen geloven niet in *mediation*, in geschiedenis die door professionals bemiddeld wordt naar een breed publiek. Zij vertrouwen liever op ooggetuigen, bijvoorbeeld hun eigen vader of moeder die de geschiedenis waarover zij vertellen zelf nog hebben meegemaakt. Een getuige kun je vertrouwen. Het sluit allemaal aan bij de geschiedenis waaraan de gewone Amerikaan behoefte heeft. De gewone Amerikaan zoekt zijn geschiedenis liefst dicht bij huis. Niet bij de als ver weg ervaren nationale geschiedenis, maar bij de dichtbij gelegen lokale geschiedenis: de geschiedenis van de eigen woonplaats of van de eigen familie. Genealogie of familiegeschiedenis is net als in Nederland ook in Amerika erg populair. Wat betreft de populariteit van levende geschiedenis valt op dat weliswaar grote veldslagen uit bijvoorbeeld de Tweede Wereldoorlog worden nagespeeld, maar wel altijd vanuit het perspectief van de gewone soldaat aan het front, wiens ervaringen centraal staan in de *re-enactment*. Ook in dit opzicht gaat het om alledaagse geschiedenis voor gewone mensen.

Volgens Thelen wordt geschiedenis vooral gebruikt vanuit een gevoel van verbondenheid met het verleden. *Connectedness*: daar draait het om in het alledaagse besef van de doorsnee Amerikaan. Hij constateert daarbij wel verschillen tussen de generaties. *History matters*, maar voor de verschillende leeftijdsgroepen wel op een verschillende manier. Mensen van middelbare leeftijd zoeken in de geschiedenis waar zij zelf vandaan komen: ze zijn op zoek naar hun roots. Oude mensen willen de geschiedenis vooral doorgeven, met name doorgeven aan een nieuwe generatie. Het sleutelwoord is volgens Thelen *experience*. Geschiedenis wordt gebruikt als een manier om naar jezelf te kijken. Mensen willen weten wat er gebeurd is en in welke mate dat van invloed is geweest op de

eigen persoonlijkheid: hoe heeft de geschiedenis *mij* veranderd. Vervolgens willen zij vanuit deze historische achtergrond zelf keuzes maken: hoe kunnen zij de geschiedenis veranderen. Amerikanen geloven in keuzevrijheid en dus in een open einde van de geschiedenis. Om het deftig te formuleren: Amerikanen gaat het om *experiencing change and continuity* en hebben vooral interesse in de eigen rol in dat proces (*agency*).

#### Australië

Blijkens de tweede inleiding van de dag, een voordracht van Paula Hamilton, is de situatie in Australië heel vergelijkbaar met die in de Verenigde Staten. Ook hier was en is er heel veel debat over een nationale canon: wat moet iedere Australiër weten van zijn eigen geschiedenis om een goed Australiër te zijn? Ook hier wordt bij beleids mensen erg gemopperd over historische onwetendheid, over wat genoemd wordt *cultural amnesia*. En ook hier blijkt de situatie in de praktijk erg mee te vallen. Geschiedenis is ook in Australië populair, vooral in de vorm van familiegeschiedenis of genealogie. En ook hier is geschiedenis populair uit een behoefte om discontinuïteiten te verklaren, de omwentelingen in het dagelijks leven. Hamilton gebruikt voor deze interesse in het verleden liever niet de term 'nostalgie'. Volgens haar is sprake van een authentieke historische belangstelling. Opvallend noemt zij, net als Thelen in zijn voordracht, dat de officiële poortwachters van de geschiedenis, de geschiedenisdocenten, nauwelijks meer worden beschouwd als de meest vertrouwde bemiddelaars van het verleden. Dat zijn, net als in Amerika, de ooggetuigen uit eigen kring. Mogelijk speelt in Australië ook de invloed van de oorspronkelijke inwoners van dit continent, de Aboriginals, die zich in de officiële geschiedenis nauwelijks vertegenwoordigd voelen. Mogelijk is hier een parallel te trekken met het door Surinamers en Antillianen naar voren geschoven slavenverleden, dat in de officiële Nederlandse geschiedenis maar mondjesmaat aan bod komt en waarvoor nu steeds meer aandacht wordt gevraagd. Het verklaart ook het wantrouwen ten opzichte van de officiële geschiedenis. Paula Hamilton is zelf als *public historian* betrokken bij het trainen van mensen afkomstig uit deze groepen, om ze als het ware hun eigen geschiedenis terug te geven.

Wat betreft de 'officiële' geschiedenis van de vakhistorici constateert Hamilton dat deze geschiedenis nog maar nauwelijks aansluit bij de



Ook de oorspronkelijke bevolking van Amerika is op zoek naar de eigen geschiedenis.

belangstelling van de gewone Australiër. Academische proefschriften worden slechts geschreven voor een kleine groep van ingewijden en zijn door hun jargon voor gewone Australiërs nauwelijks te begrijpen. Journalisten schrijven populairdere boeken over de geschiedenis dan historici. (Bij ons is natuurlijk Geert Mak het meest sprekende voorbeeld.) Niet alle mediators worden in Australië gewantrouwd. Uit Hamiltons survey blijkt dat de musea nog tamelijk hoog scoren als vertrouwenwekkende verhalenvertellers over het verleden.

#### Discussie

Na de inleidingen van Thelen en Hamilton was er gelegenheid tot discussie. Thelen en Hamilton waren daarbij zeer nieuwsgierig naar de situatie in Nederland. Helaas is in Nederland nog weinig onder-

zoek gedaan dat vergelijkbaar is met dat van Thelen en Hamilton. Er is alleen het proefschrift van Kees Ribbens *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland, 1945-2000* (Hilversum 2002) en enkele rapporten van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Diezelfde Kees Ribbens heeft ook onderzoek gedaan naar de belangstelling voor genealogie in Nederland. De gewone Nederlander zelf is echter nog nooit gevraagd naar wat geschiedenis werkelijk voor hem of haar betekent. Dat lokale geschiedenis ook in Nederland populair is, lijkt buiten kijf. Maar hoeveel mensen er precies lid zijn van een historische vereniging of heemkundekring, en welke achtergrond deze mensen hebben, is nog nooit onderzocht. Hoeveel historische verenigingen Nederland telt is dankzij het adressenbestand van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur wel zo'n beetje bekend. Nederland telt in totaal ruim 800 lokaal-historische verenigingen. Daaronder zijn veel verenigingen met meer dan 1000 leden. Hamilton en Thelen toonden zich verbaasd over deze getallen. Ook waren zij verrast om te horen dat de historische verenigingen gedomineerd lijken te worden door mannen van 50 jaar en ouder. In de Verenigde Staten hebben de historische verenigingen veel minder leden en worden zij vooral gedragen door vrouwen. Dat de Nederlandse situatie uitzonderlijk is, was mij al eens opgevallen op een internationaal SIEF congres in Amsterdam, waar een Franse onderzoeker verslag deed van zijn onderzoek naar Franse historische verenigingen. Hij had verschillende historische verenigingen onderzocht en alle leden individueel geïnterviewd. Op mijn vraag dat mij dit een omvangrijke klus leek (met in het achterhoofd de omvang van de historische verenigingen in Nederland) antwoordde hij dat historische verenigingen in Frankrijk meestal niet meer dan vijftien leden tellen. Hoe is de grote lokaal-historische belangstelling in Nederland te verklaren in vergelijking met andere landen? En waarom zijn het hier vooral mannen die actief zijn en in Amerika en Australië vooral vrouwen? Er is, zeker in Nederland, nog veel onderzoek te doen op dit vlak.

#### Wantrouwen

Een interessant punt in het betoog van zowel Thelen als Hamilton was het grote wantrouwen tegen wat de 'officiële' geschiedenis wordt genoemd. Dit punt is vooral interessant voor de erfgoedinstellingen die zichzelf graag een intermediaire rol naar het grote publiek toedichten. Amerikanen en Australiërs zijn vooral bang

voor manipulerende politici. Gaan wij in Nederland ook die kant op, nu er met name vanuit de politiek gepleit wordt voor een nieuw nationaal historisch museum waarin inderdaad de officiële nationale geschiedenis centraal zal staan en niet de ook in Nederland meer populaire plaatselijke geschiedenis, de geschiedenis van de eigen familie en de eigen woonplaats? Hoeveel ruimte zal er in het nieuwe museum zijn voor de tegengeluiden in de geschiedenis? Is er ook ruimte voor een geschiedenis van het dagelijks leven van onderaf?

## In Amerika heerst een diep wantrouwen tegen de officiële geschiedschrijving.

Tijdens de discussie in Amsterdam bleek verder dat er ook bij sommige van de aanwezige professionele historici wantrouwen heerst over de motieven van de amateur-historici. Die zouden naar hun mening alleen maar op zoek zijn naar een nostalgisch verleden. Voor het brede publiek zou geschiedenis functioneren als een vorm van escapisme. En het zou de taak van beroepshistorici zijn om bij een breed publiek gekoesterde beelden van het verleden te ontmythologiseren. Vergelijkbaar was de kritiek op de levende geschiedenis *re-enactors*, die teveel, vanuit een misplaatst detailfetisjisme, de historische getrouwheid zouden reduceren tot het feit of al of niet het goede uniform of het correcte wapen wordt gehanteerd, maar ondertussen het grotere feit van de maatschappelijke oorzaken en gevolgen van oorlog totaal negeren. Volgens Thelen en Hamilton is een dergelijk wantrouwen tegenover het amateurveld misplaatst. Zij onderzoeken liever zonder moraliserende vooroordelen het alledaagse historische besef van gewone mensen zelf. Is er ook in Nederland sprake van een groeiende kloof tussen politici en vakhistorici enerzijds en het brede publiek aan de andere kant? Het is zaak dat de intermediaire erfgoedinstellingen zich bewust zijn van deze kloof en deze zoveel mogelijk proberen te overbruggen. ■





Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Postbus 13113, 3507 LC Utrecht

F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht

tel: 030 – 276 02 44

fax: 030 – 273 61 11

[ncv@volkscultuur.nl](mailto:ncv@volkscultuur.nl)

[www.volkscultuur.nl](http://www.volkscultuur.nl)

Volkscultuur gaat over de cultuur van het leven van alledag. In een snel veranderende samenleving wordt het belang ervan alleen maar groter. Volkscultuur Magazine houdt u op de hoogte van recente trends en ontwikkelingen, bijvoorbeeld door te berichten over nieuw beleid of goede voorbeeldprojecten, maar biedt ook kennis en verdieping. Het blad is bedoeld voor iedereen die volkscultuur een warm hart toedraagt: particulieren net zo goed als organisaties, onderzoekers net zo goed als doeners.